

Att återuppbygga livet för krigsoffer – är det alls möjligt?

Minister Elisabeth Rehn,
medlem i styrelsen för Internationella brottmålsdomstolens (ICC) offerfond, Haag

När Internationella brottmålsdomstolen hade inrättats och Romtraktaten ratificerats av det stipulerade antalet stater, kunde domstolen äntligen inleda sin verksamhet 2002. Någoting mycket unikt knöts till domstolens verksamhet: man betonade speciellt den roll som offren för de allra värsta brotten spelar, exempelvis offren för krigsbrott, brott mot mänskligheten och folkmord. Det var inte bara deras roll som vittnen som betonades utan en särskild fond, offerfonden, inrättades också.

År 2009 valdes jag att representera västländernas regeringar i offerfondens femmannastyrelse. Det är ett hedersuppdrag pro bono som tar upp rätt mycket av min tid men som också ger mig en djup och sorgsen insikt i krigets grymhet.

Fram till dess att domstolen sent omsider gav sina första utslag koncentrerade sig offerfonden på att hjälpa offren för de förövare som har åtalats vid ICC. Enligt ICC:s regler måste brotten ha begåtts efter 2002, vilket tyvärr innebär att alla åtalade har varit från Afrika. Undersökningar pågår i andra världsdelar.

Vi har kunnat hjälpa cirka 110 000 offer i norra Uganda och östra delen av Demokratiska republiken Kongo (DRC), Kivu och Ituri. Hjälpprojektet skiljer sig mycket från varandra. Psykologisk rehabilitering av kvinnor utsatta för massvåldtäkt, barnsoldater och bushhustrur som rövats bort vid 9–10 års ålder är viktigt, inte minst för att minska den stigmatisering som de lider av.

Grunden för att bygga upp offrens framtid består av direkt överlevnads-hjälp samt insatser för att förbättra överlevande offers och deras familjers situation genom tillgång till utbildning och ekonomisk utveckling.

När jag har besökt offerprojekten i Uganda och DRC har jag alltid frapperats av den mänskliga ondskan. En kvinna våldtas, men det räcker inte. Man skär hennes läppar, öron, näsa med en djungelkniv för att helt förstöra henne. När banden kommer in i en by gömmer folk sig i låsta hyddor med grästak. Hur lätt är det då inte att tända eld på taket som brinnande faller ner på de gömda människorna!

Offerfonden har kunnat engagera plastikkirurgteam som tar sig an den fysiska rehabiliteringen av offren. Under loppet av några veckor opererar de så många offer som möjligt i samarbete med lokal medicinsk personal. De sargade offren kan åter andas, äta och lyssna, kulor plockas ur deras kroppar, proteser sätts in, bränd hud läks. Dessa människors tacksamhet är hjärtskärande.

Projekten är fortlöpande och de är inte beroende av domstolens slutgiltiga beslut efter en rättegång. De största utmaningarna står vi nu inför. Enligt stadgarna kan domstolen besluta beordra offerfonden att reparera de skador som har åsamkats de offer som är målsägare i ett fall. Detta har aktualiserats i fallet med kongolesen Lubanga. Hans brott var att rekrytera 129 barnsoldater (vid sidan av andra allvarliga brott). Han har fått sin dom, men hur ska man återuppbygga dessa pojkars liv? De ses själva som förövare av många bybor, eftersom de har mördat, lemläst, våldtagit, kanske dödat sina egna familjemedlemmar medan de var bortförda av de väpnade grupperna. På samma gång är pojkarna barn som har fallit offer för ett ondskefullt krig och som med säkerhet har fått sin framtid förstörd. Och vad göra med alla de tusentals barnsoldater som inte har varit parter i domstolsfallet? Hur känner de sig när de inte får någon hjälp,

trots att de har lidit lika mycket utan att någon har brytt sig? Rehabiliteringsåtgärder får inte orsaka ännu mer skada i deras samhälle.

Läxan som jag har lärt mig är kristallklar: fortsatt att arbeta för fred och rättvisa.

Till minnet av dr Shpëtim Robaj

Nina Nordberg

Syrien, Centralafrikanska republiken, Sydsudan, Afghanistan, Irak... Krig och konflikter är inga oundvikliga företeelser utan de har ofta sitt ursprung i att grundläggande mänskliga rättigheter och friheter vägras människorna under långa tidsperioder, vilket resulterar i förtvivlan och ilska som länge gror tills de till sist bryter ut i ofattbart våld. När människor ständigt nekas sina mänskliga rättigheter, som rätten till en dräglig levnadsstandard, när de nekas skydd mot diskriminering och övergrepp och när de inte kan ge uttryck för sina klagomål via lagliga demokratiska kanaler, leder det till en frustration som ofta mynnar ut i våldsam konflikt. Sambandet mellan skydd för mänskliga rättigheter och förhindrandet av konflikter erkändes redan 1948 i den allmänna förklaringen om mänskliga rättigheter, och den är fortfarande en förutsättning för att återuppnå fred och säkerhet i samhällen som har slitits sönder av krig.

Jag började min yrkeskarriär som delegat vid Internationella Rödakorskommittén (ICRC) på 1990-talet. Lika upprörd som jag var över det våld, den förstörelse och det mänskliga lidande jag blev vittne till, lika imponerad var jag av de enastående prov på solidaritet och medkänsla som uppvisades av vanliga människor som vägrade dras med i krigets hatfyllda logik utan som i stället valde att engagera sig i att hjälpa andra, ofta helt främmande människor.

Under kriget i Kosovo, i september 1998, följde jag med ett enastående läkarteam på uppdrag till ett fältsjukhus långt inne i konfliktområdet. Teamet arbetade under ICRC:s överinseende och reste till de krigsdrabbade områdena för att behandla sårade. I ICRC:s grundare Henri Dunants sanna anda

gjorde detta läkarteam livräddande kirurgiska ingrepp under mycket primitiva arbetsförhållanden och de riskerade sina egna liv för att rädda andra. En av läkarna, dr Shpëtim Robaj, kom till sist att betala det yttersta priset. Han avled bara ett par veckor senare när ICRC-fordonet som de reste i körde på en mina. De andra passagerarna skadades allvarligt men överlevde som genom ett under.

Modiga humanister som framlidne dr Robaj får oss att inse att en överväldigande majoritet av människorna inte anammar den hatlogik som krigshetsarna sprider, utan att de bara vill leva i fred och harmoni med sina grannar. Jag anser att vi alla har en skyldighet att göra allt vi kan inom vår inflytelsesfär för att säkerställa att våra medmänniskor världen över kan utöva sina rättigheter och friheter, och att på så sätt hindra att konflikter utvecklas och att kväva dem i sin linda om de ändå gör det.